

УДК 930

LEVKO LUKIANENKO: A SIGNIFICANT LEADER IN THE HISTORY OF UKRAINIAN DISSENTENCE AND THE STRUGGLE FOR INDEPENDENCE ЛЕВКО ЛУК'ЯНЕНКО: ВАГОМИЙ СЛІД У ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ІНАКОМИСЛЕННЯ ТА БОРОТЬБИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

Shepilov G. / Шепілов Г.

*student of the Department of history, archaeology and tourism /
студент кафедри історії, археології та туризму
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University
Kyiv, 17 John Paul II Street, 01042*

*Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
Київ, Іоанна Павла II 17, 01042*

Анотація. У роботі розглянуто передумови та основні етапи життєвого шляху Левка Лук'яненка, українського правозахисника, політичного діяча та одного з провідників національно-визвольного руху в умовах радянського тоталітаризму. Проаналізовано особливості його діяльності та боротьби за права людини і незалежність України в умовах радянської влади. Визначено основні етапи його політичного розвитку, від участі в дисидентському русі до активної діяльності на державному рівні після проголошення незалежності України.

Ключові слова: Радянська Україна, УГГ, Левко Лук'яненко, УРСС, СРСР, УРП.

Вступ.

Радянський період в історії України у контексті викладу статті, що пропонується автором та на його думку, щонайменше позначається насамперед двома важливими ознаками. По-перше, це час насадженого українському суспільству особливого змісту існування, який, на наш погляд характеризується ознаками дуже загального та не зовсім прийнятних українцями визначеннями типу «радянський народ» та похідними від них. По-друге, це якраз і породжувало виникнення спротиву цьому «існуванню», що поступово від різних, навіть побутових, проявів, набувало організаційних форм і оволодівало свідомістю суспільства. Провідниками цього процесу поставали окремі люди, діяльність та велич яких, а особливо визнання цього, за часту розкривалася нажалі вже після їх залишення життя.

Однією з таких постатей, яка своїм життям та діяльністю сприяла як розвитку української національної ідеї та втіленню її за радянські часи та вже й в години започаткування Незалежності України наприкінці ХХ століття є Левко Лук'яненко. Оглядовий огляд цього та його визначення автором й постало цілєю статтю.

Основна частина.

Боротьба Левка Лук'яненка в умовах Радянської України має свої унікальні особливості, які можна простежити при аналізі суспільно-політичних подій, що відбувалися з 1950-х років. Особлива увага приділялася формуванню національної свідомості серед молоді, що Лук'яненко прагнув досягнути через освітні ініціативи та ідеологічну просвіту. Важливими подіями стали його участь у створенні Української робітничо-селянської спілки та діяльність у складі Української Гельсінської групи, які виступали платформою для захисту прав людини та вираження національних прагнень.

Також слід враховувати, що національно-демократичний рух, у якому Лук'яненко брав активну участь, посилювався в період Хрущовської відлиги, коли виникла можливість для культурного відродження, зокрема через літературні та культурні дискусії, які сприяли розвитку національної свідомості серед українців. Водночас у періоди активних репресій та обшуків 1960-х і 1970-х років Лук'яненко залишався одним із символів спротиву, незважаючи на арешти та тривале перебування в ув'язненні.

Особливий розвиток його політичної діяльності припав на 1980-ті роки, коли період перебудови та гласності дозволив активніше поширювати ідеї незалежності. Це стало кульмінацією багаторічної боротьби Лук'яненка, який зробив вагомий внесок у національно-демократичний рух, що згодом привів Україну до здобуття незалежності у 1991 році.

Левко Лук'яненко народився 24 серпня 1928 року в селі Хрипівка, що в Городнянському районі Чернігівської області, в сім'ї селян Грицька та Наталки Лук'яненків. Його мати походила з козацького роду Скойбидо, що мало великий вплив на формування національної свідомості Левка ще з дитячих років[4]. З раннього віку він багато читав і дедалі більше замислювався над долею українського народу. У 1944 році, коли Левку було лише 15 років, його мобілізували на фронт, адже він не зміг документально підтвердити свій справжній рік народження — 1928. Він служив у різних місцях, зокрема в Австрії та на Кавказі, в таких містах, як Орджонікідзе та Нахичевань. У 1951–1953 роках Лук'яненко вступив до комсомолу, а потім і до лав партії. Однак, розчарувавшись у радянській ідеології, він поступово змінив свої погляди. З 1953 року він навчався на юридичному факультеті Московського університету імені Ломоносова, де вів активну громадську діяльність. Але згодом він дійшов до висновку, що цей шлях не сприяє справжньому визволенню його народу, і відмовився від публічної громадської активності[1]. Після цього Лук'яненко вирішив зосередитися на підпільній боротьбі, прагнучи вільної та незалежної України.

У вересні 1958 року Левка Лук'яненка направили за розподілом на посаду штатного пропагандиста райкому партії в Радехівський район Львівської області, куди він переїхав разом із дружиною. Його робота вимагала частих поїздок по селах району, де він безпосередньо бачив, як людей насильно об'єднували в колгоспи та ліквідували невеликі хутори, що мали свою історію та традиції. Свідком цього тиску і знищення українського села, Лук'яненко зрозумів, що офіційна пропаганда не відображає інтересів народу. Разом із однодумцями Степаном Віруном і Василем Луцьківим він вирішив заснувати підпільну організацію — Українську робітничо-селянську спілку (УРСС)[2]. Ця партія ставила за мету боротьбу за незалежність України і захист прав селянства, яке потерпало від репресивної радянської системи. З 1959 року Левко Лук'яненко працював у сфері адвокатури в Глинянському районі Львівської

7 листопада 1960 року у Львові відбулася перша, організаційна зустріч членів підпільної групи, під час якої було обговорено проєкт програми Української робітничо-селянської спілки (УРСС). Оскільки програма виявилася надто радикальною і прямолінійною, учасники вирішили її знищити. До

наступної зустрічі, запланованої на 22 січня 1961 року, Левкові Лук'яненку доручили підготувати новий, більш поміркований варіант програми. Однак 21 січня 1961 року органи КДБ здійснили арешти ключових членів групи: Івана Кандиби, Степана Віруна, Василя Луцьківа, Анатолія Любовича та самого Лук'яненка. Незабаром після цього були затримані й інші учасники, зокрема Іван Кіпиш та Іван Боровницький.

У травні 1961 року Львівський обласний суд виніс суворий вирок: Левка Лук'яненка засудили до страти за статтями 56 частини 1 та 64 Кримінального кодексу УРСР. Обвинувачення ґрунтувалося на змісті первинного варіанту програми УРСС. Його звинувачували в «антирадянській діяльності», зокрема у тому, що він з 1957 року нібито виношував ідею відокремлення УРСР від СРСР, підривав авторитет КПРС та критикував теорію марксизму-ленінізму. Через 72 дні після вироку Верховний Суд змінив смертний вирок на 15 років ув'язнення. Іншим членам групи призначили різні терміни ув'язнення від 10 до 15 років[3].

Левко Лук'яненко відбував покарання в таборах Мордовії, а з 1967 року три роки провів у Владимирській в'язниці, після чого його знову повернули до Мордовії. У 1966 році в табори почала прибувати нова хвиля політичних в'язнів – шістдесятників, які активно боролися з адміністрацією за дотримання прав в'язнів. Лук'яненко брав активну участь у цих акціях, що привернули до нього увагу. Щоб ізолювати найактивніших, їх перевели до таборів у Пермській області. У 1974 році Чусовський районний суд засудив Лук'яненка та ще двох організаторів страйку до тюремного ув'язнення у Владимирській в'язниці. 10 грудня 1975 року, в День прав людини, Лук'яненко разом із іншими оголосив голодування. У цей день його перевели до Чернігівської тюрми, де він залишався до кінця терміну[2]. Після звільнення Лук'яненко оселився в Чернігові, де не зміг знайти роботу за спеціальністю та працював електриком в обласній дитячій лікарні. 9 листопада 1976 року, на запрошення Миколи Руденка, Левко Лук'яненко приєднався до Української Гельсінкської групи (УГГ) і висловив свою підтримку всім її ініціативам. Однак через рік, у грудні 1977 року, Левко Лук'яненко був заарештований за звинуваченням в "антирадянській агітації та пропаганді". 20 червня 1978 року його засудили на 10 років позбавлення волі і 5 років заслання. Йому закидали не тільки участь в Українській Гельсінкській групі, а й виготовлення та розповсюдження статей самвидаву, таких як "Рік свободи", "Зупиніть кривосуддя", "Проблеми інакодумства в СРСР" та інші. Під час слідства він оголосив голодування на знак протесту, відмовився свідчити у справі та подав заяву про відмову від радянського громадянства. Лук'яненко відбував покарання в таборі особливого суворого режиму в селі Сосновка в Мордовії. Там, разом з іншими політв'язнями, він продовжував боротьбу, готуючи та передаючи на Захід інформацію. У лютому 1980 року всіх в'язнів особливого режиму, в тому числі Левка Лук'яненка, перевели до спеціально збудованої тюрми в селі Кучино Пермської області, що знаходилася за 200 метрів від 36-ї зони.

13 грудня 1986 року Лук'яненка з Кучино перевезли до Пермської пересильної тюрми, а звідти в Чернігівську, де з ним понад місяць "працював" слідчий КДБ. Потім його повернули в Кучино. 8 грудня 1987 року Лук'яненка

етапували на заслання до села Березівка Парабельського району Томської області. Перебуваючи на засланні, у березні 1988 року його заочно обрали головою Української Гельсінкської групи, яка влітку 1988 року була перетворена в Українську Гельсінкську спілку (УГС). Указом Президії Верховної Ради від 30 листопада 1988 року Левка Лук'яненка помилували, і він вийшов на свободу після заслання. На початку 1989 року він повернувся до України.

У квітні 1990 року, на установчому з'їзді Української гелсінкської спілки, його обрали головою новоствореної Української республіканської партії (УРП). У березні того ж року Лук'яненка обрали депутатом Верховної Ради України першого скликання від Залізничного виборчого округу № 196 (Івано-Франківська область). Саме він, у своєму зошиті, 23 серпня підготував проект Акту проголошення незалежності України, який був затверджений 24 серпня 1991 року. Спочатку документ мав іншу назву — універсал, але її змінили, щоб комуністична більшість не відмовилася голосувати через зв'язок із часами Центральної Ради Михайла Грушевського. Тому також було прибрано з проекту формулювання "відновлення державності", замінивши його на "проголошення"[1].

З кінця 80-х років Левко Лук'яненко розпочав літературну діяльність. Протягом свого життя він написав безліч книг. Найвідомішою його працею початку 90-х стала книга "Сповідь у камері смертників", в якій він описав свою боротьбу за незалежність України. Серед інших його робіт варто відзначити: "Що далі?", "Сповідь у камері смертників", "За Україну, за її волю...", "Вірую в Бога і в Україну", "Не дам загинути Україні!", "Народження нової ери", "У країні кленового листка", "Національна ідея і національна воля", "Незнищеність", "Де ти, доле України?", п'ятитомник "З часів неволи", а також численні статті. У 2016 році Лук'яненко отримав Шевченківську премію за 13-томну книгу "Шлях до відродження", написану протягом 27 років[1].

У травні 1992 року Левко Лук'яненко склав свої повноваження депутата та залишив пост голови Української Республіканської Партії у зв'язку з призначенням Надзвичайним і Повноважним послом України в Канаді. У листопаді 1993 року, не погоджуючись із політикою уряду України, він подав у відставку і повернувся на батьківщину. На II з'їзді Асоціації дослідників голодоморів в Україні, що відбувся у 1994 році, Лук'яненка обрали головою організації. З 1996 до 2000 року він обіймав посаду почесного голови. Левко Лук'яненко також став народним депутатом України V скликання від "Блоку Юлії Тимошенко", зайнявши 6 місце в списку. Він очолив підкомітет з питань жертв політичних репресій Комітету з прав людини, національних меншин і міжнародних відносин, але згодом склав депутатські повноваження через поважний вік. 16 квітня 2013 року він ухвалив рішення піти у відставку з посади голови Української Республіканської партії, залишившись її почесним головою. Згодом вийшов з партії. Після складання мандату він значною мірою вже не брав активної участі у політиці. Левко Лук'яненко помер 7 липня 2018 року.

Після здобуття незалежності Лук'яненко став автором тексту Акту про незалежність, який ухвалили 24 серпня 1991 року, та залишався активним в українській політиці, зокрема як депутат та голова Української республіканської

партії. Проте з часом він поступово відійшов від політичної діяльності, зосередившись на просвітницькій і літературній роботі. Його численні твори та спогади стали важливим свідченням епохи, передаючи цінності, за які він боровся.

Висновки.

Отже, Левко Лук'яненко є символом незламності й боротьби за національну ідентичність, права людини і незалежність України. Його життя – це історія відданості ідеалам свободи, що спонукали його виступити проти радянської системи. Попри те, що він починав кар'єру в радянських структурах, Лук'яненко швидко розчарувався у пропагованих ідеях і обрав шлях інакомислення. Він заснував Українську Робітничо-Селянську Спілку, вступив до Української Гельсінкської групи, виступав проти режиму навіть у таборах, де писав і розповсюджував заборонені матеріали, що висвітлювали порушення прав людини.

Використані джерела

1. Левко Лук'яненко – вічний революціонер, «батько незалежності». Кременчуцька міська централізована бібліотечна система для дорослих. URL: <https://cbsbook.com.ua/vidznachaemo/2033-levko-lukyankenko-vchniy-revolyuconer-batko-nezalezhnost.html> (дата звернення: 12.12.2024).

2. Карасик С. Лук'яненко Левко Григорович. *Дисидентський рух в Україні: Віртуальний музей*. URL: <https://museum.khpg.org/1113915328> (дата звернення: 12.12.2024).

3. Позняк-Хоменко Н. В. Із когорти Праведників: Левко Лук'яненко. *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/statti/iz-kogorty-pravednykiv-levko-lukyankenko> (дата звернення: 07.12.2024).

4. Федько Т. С. Левко Лук'яненко – дисидент-правозахисник, державний та громадсько-політичний діяч. Бібліографічний огляд літератури. *Головна. Віртуальний бібліограф. ХОУНБ ім. О. Гончара*. URL: <https://biblio.lib.kherson.ua/levko-lukyankenko.htm> (дата звернення: 07.12.2024).

5. Шаповал Ю. І. Лук'яненко Левко Григорович. *Інститут історії України Національна академія наук України*. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=DOP&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Lukyankenko_L_G (дата звернення: 07.12.2024).

Reference

1. Levko Lukianenko – vichniy revoliutsioner, «batko nezalezhnosti». Kremenchutska miska tsentralizovana bibliotechna systema dlia doroslykh. URL: <https://cbsbook.com.ua/vidznachaemo/2033-levko-lukyankenko-vchniy-revolyuconer-batko-nezalezhnost.html> (data zvernennia: 12.12.2024).

2. Karasyk S. Lukianenko Levko Hryhorovych. Dysyidentskyi rukh v Ukraini: Virtualnyi muzei. URL: <https://museum.khpg.org/1113915328> (data zvernennia: 12.12.2024).

3. Pozniak-Khomenko N. V. Iz kohorty Pravednykiv: Levko Lukianenko. Ukrainskyi instytut natsionalnoi pam'iaty. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/statti/iz-kogorty-pravednykiv-levko-lukyanenko> (data zvernennia: 07.12.2024).

4. Fedko T. S. Levko Lukianenko – dysyident-pravozakhysnyk, derzhavnyi ta hromadskopolitychnyi diiach. Bibliohrafichniy ohliad literatury. Holovna. Virtualnyi bibliohraf. KhOUNB im. O. Honchara. URL: <https://biblio.lib.kherson.ua/levko-lukyanenko.htm> (data zvernennia: 07.12.2024).

5. Shapoval Yu. I. Lukianenko Levko Hryhorovych. Instytut istorii Ukrainy Natsionalna akademiia nauk Ukrainy. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=DOP&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Lukyanenko_L_G (data zvernennia: 07.12.2024).

Abstract. *The work examines the prerequisites and main stages of the life path of Levko Lukyanenko, a Ukrainian human rights defender, politician and one of the leaders of the national liberation movement under Soviet totalitarianism. The peculiarities of his activity and struggle for human rights and the independence of Ukraine in the conditions of Sovietization are analyzed. The main stages of his political development are defined, from participation in the dissident movement to active activity at the state level after the declaration of Ukraine's independence.*

Keywords: *Soviet Ukraine, UGG, Levko Lukyanenko, USSR, USSR, URP.*

Науковий керівник: д.і.н., проф. Михайлюк.В.П.

Стаття відправлена: 27.12.2024 р.

© Шепілов Г.